

કુર્આનની સર્વગ્રાહી તફસીર (વિવરણ)

મઆરિફુલ કુર્આન

ગુજરાતી

મૂળ લેખક

હઝરત મવલાના મુફતી મુહમ્મદ શફીઝ્ સા. (રહ.)

અનુવાદક

ઈલ્યાસ ગુલામમુહમ્મદ આદમ સાલેહ પટેલ (ખાનપુરી)

પ્રકાશક

હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ વલી ભૂતા સા. (દા.ખ.)

સ્થાપક તથા મોહતમિમ

જમિઅતુલ ઝનાત ટંકારીઆ
મુ.પો. ટંકારીઆ,
તા. જિ. ભરૂચ (ગુજરાત)

www.maarifulqurangujarati.com

કાનૂની ચેતવણી: ● આ તફસીરનો હેતુ ફી-સબિલિલ્લાહ પ્રચાર પ્રસારનો છે, જેથી કોઈપણ વ્યક્તિએ પ્રસ્તુત વેબસાઈટના કોઈપણ સાહિત્યનો અથવા તેના કોઈપણ ભાગનો ઉપયોગ વેપારી ધોરણે કરવાની અથવા કિતાબ સ્વરૂપે છપાવવાની સખત મનાઈ છે. માત્ર ઓનલાઈન શેરીંગ કોઈપણ પ્રકારના એડીટીંગ સિવાય કરી શકાય છે.

● પ્રકાશક પાસે આ તફસીરના પ્રિન્ટેડ કોપીના સર્વ હક્ક કોપી રાઇટેડ હોવાના કારણે મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીમાંથી પ્રકાશક અને અનુવાદકનો પ્રિન્ટેડ કોપીનો પેજ નંબર, ભાગ નંબરનો હવાલો આપી કોઈ ફકરો કે વાક્ય કોઈ કિતાબ અથવા લેખમાં કોઈપણ જાતના એડીટીંગ વિના લખી / છાપી શકાય છે.

● આ બાબતોનું ઉલ્લંઘન કરનાર સામે કાયદેસરની કાનૂની કાર્યવાહી કરવાની સખત ચેતવણી આપવામાં આવે છે.

નોંધ : મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતીના ૧૧ ભાગોની હાર્ડ પ્રિન્ટેડ કોપી મેળવવા માટે પ્રકાશક હઝરત મવલાના ઈસ્માઈલ ભૂતા સાહબનો સંપર્ક કરવા વિનંતી છે.

Designed and Typesetting By: Safwan Patel Khanpuri

શીખવ્યું (૪) અને મનુષ્યને એવી વાતો શીખવી કે જેને તે જાણતો ન હતો. (૫) ખરેખર, (કાફિર) માણસ (મનુષ્યતાની) હદથી નીકળી જાય છે. (૬) એ કારણથી કે તે પોતાને બેપરવા જુએ છે. (૭) બેશક, આપના પરવરદિગારની જ તરફ સૌને પાછા જવાનું છે. (૮) વારુ, આપે તે માણસને જોયો જે (નમાઝથી) રોકે છે ? (૯) (અમારા) એક બંદાને જ્યારે કે તે નમાઝ પઢે છે. (૧૦) વારુ, જુઓ તો ખરા, અગર તે (રોકનાર) હિદાયત પર હોત (૧૧) અથવા તે (બીજાઓને પણ) પરહેઝગારીની શિખામણ આપત (તો કેવું સારું થાત !) (૧૨) વારુ, જુઓ તો ખરા અગર તેણે (ઈસ્લામને) જૂઠાડ્યો અને તેનાથી મોઢું ફેરવ્યું. (૧૩) શું તે આ જાણતો નથી કે અલ્લાહ જોઈ રહ્યો છે ? (૧૪) કંઈ નહિ, અગર તે અટક્યો નહિ તો જરૂર અમે (તેને) ચોટલી પકડી (દોઝખ તરફ) ઘસડીશું (૧૫) કે જે ચોટલી જૂઠી (ને) પાપી છે. (૧૬) હવે તેને જોઈએ કે પોતાની મંડળીને બોલાવી લે. (૧૭) અમે પણ (શિક્ષા માટે) દોઝખના ફરિશ્તાઓને બોલાવીશું. (૧૮) કંઈ નહિ, આપ તેનું કહેવું માનશો નહિ અને સિજદો કરો તથા (અલ્લાહની) નજદીકી પ્રાપ્ત કરો. (૧૯)

વિસ્તૃત વિવરણ :

ગુબુવ્વતની વહીની શરૂઆત અને સૌ પ્રથમ વહી :

સહીહેન અને બીજી આધારભૂત રિવાયતોથી સાબિત છે અને જમહૂર પુરોગામી અને વર્તમાન ઉમ્મત આ બાબતે સહમત છે કે વહીની શરૂઆત સૂરએ અલક એટલે કે "ઈકરા"થી થઈ છે અને આ સૂરતની શરૂઆતની પાંચ આયતો **مَالِكُمْ يَوْمَ** સુધી સૌ પ્રથમ નાઝિલ થઈ. અમુક લોકોએ સૂરએ મુદ્દસ્સીરને સૌ પ્રથમ સૂરત ઠરાવી છે અને અમુકે સૂરએ ફાતિહાને. ઈમામ બગવી (રહ.)એ કહ્યું કે જમહૂર પુરોગામી અને વર્તમાન લોકો નજીક સાચું એ જ છે કે સૌ પ્રથમ સૂરએ ઈકરાની આ પાંચ આયતો નાઝિલ થઈ. (દૂરે મન્હૂર) અને જે લોકોએ સૂરએ મુદ્દસ્સીરને પ્રથમ સૂરત કહી છે તેનું કારણ એ છે કે ઈકરાની પાંચ આયતો નાઝિલ થયા પછી કુર્આન નાઝિલ થવાનું એક સમય સુધી થોભેલું રહ્યું જેને ફતરતનો સમય કહેવામાં આવે છે અને વહીનું મોડું થવાથી અને અટકવાથી

રસૂલે કરીમ ﷺ ને ખૂબ રંજ ગમ થયો, ત્યાર પછી અયાનક ફરીવાર હઝરત જિબ્રઈલ (અલૈ.) સામે આવ્યા અને સૂરએ મુદ્દસિસરની આયતો નાઝિલ થઈ, તે સમયે પણ રસૂલે કરીમ ﷺ ઉપર વહીના નાઝિલ થવાથી અને હઝરત જિબ્રઈલ (અલૈ.)ની મુલાકાત થવાથી તે જ પરિસ્થિતિ છવાઈ જે સૂરએ ઈકરાના નાઝિલ થવાના સમયે બન્યું હતું જેનું વર્ણન આગળ આવી રહ્યું છે. આ રીતે ફતરત પછી સૌ પ્રથમ સૂરએ મુદ્દસિસરની શરૂઆતની આયતો નાઝિલ થઈ. આ આધારે તેને પણ પ્રથમ સૂરત કહી શકાય છે અને સૂરએ ફાતિહાને જે લોકોએ પ્રથમ સૂરત કહી છે તેનું પણ એક કારણ એ છે કે સંપૂર્ણ સૂરત તરીકે સૂરએ ફાતિહા જ નાઝિલ થઈ, ત્યાર પછી અમુક સૂરતોની વિવિધ આયતો જ નાઝિલ થઈ હતી.

(મઝહરી)

સહીહૈનની એક લાંબી હદીષમાં નુબુવ્વત અને વહીની શરૂઆતની ઘટના આ રીતે વર્ણન થઈ છે કે ઉમ્મુલ મુઅમિનીન હઝરત આયશા (રદિ.)એ ફરમાવ્યું કે સૌ પ્રથમ રસૂલે કરીમ ﷺ ઉપર વહીનો ક્રમ રૂઆએ સાલિહા એટલે કે સાયા સપનાઓથી શરૂ થયો જેનું સ્વરૂપ એ હતું કે આપ ﷺ જે કંઈ પણ સ્વપ્નમાં જોતા બિલકુલ એ જ પ્રમાણે ઘટના બનતી અને તેમાં કોઈ તા'બીરની પણ આવશ્યકતા ન હતી. સવારના પ્રકાશ જેમ સ્પષ્ટ રીતે સ્વપ્નમાં જોયેલ ઘટના સામે આવી જતી હતી.

ત્યારબાદ રસૂલે કરીમ ﷺ ને મખ્લૂકથી એકાંતમાં અને એકાગ્રતાથી ઈબાદત કરવાની ટેવ બની જેના લીધે આપ ﷺ એ ગારે હિરાને નક્કી કરી (આ ગુફા મક્કા મુકર્મહના કબ્રસ્તાન "જન્નતુલ મઅલા"થી થોડે દૂર આગળ એક પહાડ ઉપર છે જેને "જબલનૂર" કહેવામાં આવે છે, તેનું શિખર દૂરથી નજરે પડે છે). હઝરત આયશા સિદીકા (રદિ.) કહે છે કે આપ ﷺ આ ગુફામાં જઈને રાતો પસાર કરતા અને ઈબાદત કરતા હતા જ્યાં સુધી બાળબચ્ચાંની સારસંભાળની જરૂરત ન પડતી ત્યાં જ થોભતા હતા અને તે સમય માટે આપ ﷺ જરૂરી ભાથું પણ લઈ જતા હતા અને પછી ભાથું ખતમ થઈ ગયા પછી હઝરત ખદીજા ઉમ્મુલ મુઅમિનીન (રદિ.) પાસે આવી જતા અને વધારે અમુક દિવસોનું ભાથું લઈ જતા એટલે સુધી કે આપ ﷺ આ જ ગારે હિરામાં હતા કે આપ ﷺ ની પાસે હક્ક એટલે કે વહી આવી. ગારે હિરામાં એકાંત પસાર

કરવાના સમયમાં ઉલમાનો મતભેદ છે. સહીહૈનની રિવાયતમાં છે કે આપ ﷺ એ એક મહિનો એટલે કે રમઝાનનો એક આખો મહિનો તેમાં પસાર કર્યો. ઈબ્ને ઈસ્હાકે સીરતમાં અને ઝરકાનીએ સરહે મવાહિબમાં કહ્યું છે કે તેનાથી વધારે મુદત કોઈ સહીહ રિવાયતથી સાબિત નથી અને આ ઈબાદત ગારે હિરામાં વહી નાઝિલ થતાં પહેલાં આપ ﷺ કરતા હતા, તે વખતે નમાઝ વગેરેની તા'લીમ તો હતી નહીં. અમુક લોકોએ કહ્યું કે નૂહ અને ઈબ્રાહીમ (અલૈ.) તથા ઈસા (અલૈ.)ની શરીઅત પ્રમાણે ઈબાદત કરતા હતા પરંતુ ન તો કોઈ રિવાયતથી તેની સાબિતી મળે છે અને ન જ આપ ﷺ ઉમ્મી હોવાથી આ વાતની સંભાવના સાચી ઠરે છે, બલકે દેખીતું છે કે આપ ﷺ ની તે સમયની ઈબાદત માત્ર મખ્લૂકથી અળગા થઈ અલ્લાહ તઆલા તરફ ખાસ ધ્યાન અને ચિંતન મનન કરવું છે.

(મઝહરી)

હઝરત આયશા સિદ્દીકા (રદિ.) કહે છે કે વહી આવવાનું સ્વરૂપ એ થયું કે ફરિશ્તો એટલે કે હઝરત જિબ્રઈલ અમીન (અલૈ.) આપ ﷺ ની પાસે આવ્યા અને આપ ﷺ ને કહ્યું, اِقْرَأْ (ઈકરા) પઢો. આપ ﷺ એ કહ્યું, مَا اَنَا بِقَارِئٍ એટલે કે હું પઢવાનું જાણતો નથી. (આપ ﷺ ઉમ્મી એટલે કે નિરક્ષર હતા અને જિબ્રઈલ અલૈ.ના ઈકરા એટલે કે પઢો નિવેદનનો ભાવાર્થ આપ ﷺ ઉપર તે સમયે સ્પષ્ટ ન હતો કે શું અને કઈ રીતે પઢાવવા ઈચ્છે છે ? શું કોઈ લખેલ લખાણ આપશે જેને પઢવાનું કહેશે તેથી આપ ﷺ એ પોતે ઉમ્મી હોવાનું જાહેર કર્યું.) હઝરત આયશા સિદ્દીકા (રદિ.)ની રિવાયતમાં છે કે આપ ﷺ એ કહ્યું કે મારા આ જવાબથી જિબ્રઈલ અમીન (અલૈ.)એ મને બાથમાં ભરી એટલો દબાવ્યો કે મને તેનાથી તકલીફ અનુભવાવા લાગી, ત્યાર પછી મને છોડી દીધો અને ફરી એ જ વાત કહી, ઈકરા; મેં ફરી તે જ જવાબ આપ્યો કે હું પઢવાનું જાણતો નથી, પછી હઝરત જિબ્રઈલ (અલૈ.)એ બીજીવાર બાથમાં લઈ એટલા જોરથી દબાવ્યો કે મને તેની તકલીફ અનુભવાવા લાગી, ફરી છોડી દીધો અને ત્રીજી વખતે ફરી કહ્યું, ઈકરા; મેં ફરી તે જ જવાબ આપ્યો તો ત્રીજી વખતે બાથમાં ફરી દબાવ્યો પછી છોડીને કહ્યું,

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ، خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ، اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ،
الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ، عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ،

કુર્આનની આ (સૌ પ્રથમ પાંચ) આયતો લઈને આપ ﷺ ઘેર પાછા આવ્યા, આપનું દિલ કાંપી રહ્યું હતું. હઝરત ખદીજા (રદિ.) પાસે આવીને કહ્યું, ઝમ્મિલૂની ઝમ્મિલૂની "મને ઓઢાડો મને ઓઢાડો" (હઝરત ખદીજા રદિ.એ આપ ﷺ ઉપર કપડાં નાંખ્યા) અંતે આ પરિસ્થિતિની અસર દૂર થઈ. (આ પરિસ્થિતિ અને કાંપવું હઝરત જિબ્રઈલ અલૈ.ના ૩૨થી ન હતું, આપ ﷺ ની શા'ન તો એનાથી ઘણી ઊંચી અને ઉપરવટ છે બલકે આ વહી દ્વારા જે નુબુવ્વત અને રિસાલતની જવાબદારી આપ ﷺ ને સોંપવામાં આવી તેનો ભાર અનુભવવો અને એક ફરિશ્તાને તેના મૂળ સ્વરૂપમાં જોવાથી સ્વાભાવિક રીતે જે અસર પેદા થાય છે તે અસર થઈ હતી.)

હઝરત આયશા સિદીકા (રદિ.) કહે છે કે અસર દૂર થયા પછી રસૂલે કરીમ ﷺ એ હઝરત ખદીજા (રદિ.)ને ગારે હિરાની સંપૂર્ણ ઘટના સંભળાવી અને કહ્યું કે તેનાથી મારા ઉપર એક એવી અસર છવાઈ કે મને મારા પ્રાણનો ભય થઈ ગયો છે. હઝરત ખદીજા ઉમ્મુલ મુઅમિનીન (રદિ.)એ કહ્યું કે એવું કદાપિ નથી થઈ શકતું, અલ્લાહ તઆલા તમને કદાપિ નિષ્ફળ થવા દેશે નહીં કારણ કે તમે સીલારહમી કરો છો, ભારમાં દબાયેલા વ્યક્તિઓનો ભાર ઉઠાવી લો છો, બેરોજગાર વ્યક્તિને કામ ઉપર લગાવી દો છો, મહેમાનોની મહેમાનનવાજી કરો છો અને મુસીબતમાં સપડાયેલા લોકોની મદદ કરો છો. (હઝરત ખદીજા રદિ. ભણેલા ગણેલા સ્ત્રી હતા, તેમને કદાચ પાછલી કિતાબો તવરાત અને ઈન્જીલથી અથવા અમુક ઉલમાથી એ વાત જાણ થઈ હશે કે જે વ્યક્તિના અપ્લાક અને આદતો આવી માયાળુ હોય તે વંચિત અને નિષ્ફળ નથી થયા કરતો તેથી આ રીતે રસૂલે કરીમ ﷺ ને સાંત્વના આપી.)

ત્યાર પછી હઝરત ખદીજા (રદિ.) આપ ﷺ ને પોતાના પિત્રાઈ ભાઈ વરકા બિન નવફલ પાસે લઈ ગયા, તે અજ્ઞાનતાકાળમાં જ મૂર્તિપૂજાથી તવબહ કરી ઈસાઈ બની ગયા હતા (કારણ કે તે સમયનો દીને હક્ક એ જ હતો). વરકા

બિન નવફલ (ભણેલા ગણેલા વ્યક્તિ હતા, હિબ્રુ ભાષા પણ જાણતા હતા અને હિબ્રુ તો તેમની માતૃભાષા હતી) હિબ્રુ ભાષામાં પણ લખતા હતા અને તે સમયે તેઓ ખૂબ વૃદ્ધ હતા, ઘડપણના કારણે આંખોની રોશની જતી રહી હતી. હઝરત ખદીજા (રદિ.)એ તેમને કહ્યું કે હે મારા પિત્રાઈ ભાઈ ! જરા પોતાના ભત્રીજાની વાત તો સાંભળો ! વરકા બિન નવફલે રસૂલે કરીમ ﷺને પરિસ્થિતિ પૂછી તો આપ ﷺએ ગારે હિરામાં જે કંઈ જોયું હતું તે વર્ણન કર્યું. વરકા બિન નવફલે સાંભળતાની સાથે જ કહ્યું કે આ તે જ પવિત્ર રૂહ એટલે કે ફરિશ્તો છે કે જેને અલ્લાહ તઆલાએ હઝરત મૂસા (અલૈ.) ઉપર ઉતાર્યો હતો, કાશ ! હું તમારી નુબુવ્વતના સમયકાળમાં મજબૂત હોત અને કાશ કે હું તે સમયમાં જીવિત હોત જ્યારે કે તમારી કોમ તમને (વતનમાંથી) કાઢી મૂકશે. રસૂલે કરીમ ﷺએ (આશ્ચર્યથી) કહ્યું, શું મારી કોમ મને કાઢી મૂકશે ? વરકાએ કહ્યું, બેશક ! કાઢી મૂકશે કારણ કે જ્યારે પણ કોઈ વ્યક્તિ આ સત્યનો સંદેશ અને સાચો દીન લઈને આવ્યો છે જે તમે લાવ્યા છો તો તેની કોમે તેને સતાવ્યા છે અને જો હું તે સમયકાળને જોઈશ તો હું તમારી ભરપૂર મદદ કરીશ પરંતુ વરકા ત્યાર પછી થોડાક જ દિવસમાં મૃત્યુ પામ્યા અને આ ઘટના પછી કુર્આનની વહીનો કમ (થોડા સમય માટે) અટકી ગયો. (બુખારી અને મુસ્લિમ) ફતરતે વહીના સમય વિશે સુહેલીની રિવાયત એ છે કે અઢી વર્ષ સુધી આ સમયગાળો રહ્યો અને અમુક રિવાયતોમાં ત્રણ વર્ષનો સમયગાળો વર્ણન કરવામાં આવ્યો છે.

(મઝહરી)

اسم (ઈસ્મ) માં بِاسْمِ رَبِّكَ શબ્દ માં اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ વધારવાથી એ તરફ ઈશારો છે કે કુર્આન જ્યારે પણ પઢો અલ્લાહ તઆલાનું નામ લઈને એટલે કે બિસ્મિલ્લાહિરરહમાનિરહીમ પઢીને શરૂ કરો. તેમાં બીજો ઈશારો એ છે કે જેનું કારણ આપ ﷺએ રજૂ કર્યું હતું કે હું પઢવાનું જાણતો નથી. بِاسْمِ رَبِّكَ શબ્દથી એ તરફ ઈશારો કરવામાં આવ્યો કે જો કે તમે પોતાની વર્તમાન પરિસ્થિતિના આધારે ઉમ્મી છો ભણેલા નથી પરંતુ તમારા પરવરદિગારને બધી જ શક્તિ છે, તે નિરક્ષર વ્યક્તિને ઉચ્ચ જ્ઞાન અને વક્તૃત્વની રીતભાત તથા ઉચ્ચ અને રસપ્રદ વર્ણનશૈલીનો તે દરજ્જો આપી શકે છે કે જેની સામે મોટા મોટા ભણેલા ગણેલા લાચાર થઈ જાય, જેમકે પાછળથી

એ જાહેર થયું. (મઝહરી) અને આ સ્થળે અલ્લાહ તઆલાના અસ્માએ હુસ્નામાંથી رَبِّ (રબ્બ) શબ્દને વિશિષ્ટરૂપે અપનાવવામાં એ વિષયનું વધારે સમર્થન થયું અને તાકીદ થઈ કે અલ્લાહ તઆલા તમારો પરવરદિગાર છે, દરેક રીતે કેળવણી કરે છે અને ઉમ્મી હોવા છતાં તમને પઢાવી પણ શકે છે. اَلَّذِي خَلَقَ અલ્લાહ તઆલાની સિફતોમાંથી આ સ્થળે તેની સર્જન કરવાની સિફતને ખાસ રીતે વર્ણન કરવામાં કદાચ એ હિકમત હોય કે મખ્લૂક ઉપર જે ઈનામો અને અહેસાનો અલ્લાહ તઆલાના છે તેમાં સૌથી પ્રથમ ઈનામ તેને અસ્તિત્વ આપવું છે જે રબ્બાની સર્જન દ્વારા જ અર્પણ થયેલ છે અને આ સ્થળે "ખલક"નું કર્મ એટલે કે જે વસ્તુને પેદા કરવામાં આવી તેનું વર્ણન નથી કરવામાં આવ્યું, તેમાં ઈશારો સામાન્યપણા તરફ હોય કે સમગ્ર સૃષ્ટિ તેની મખ્લૂક (સર્જન) છે.

مَا خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ માં શબ્દ اَلَّذِي خَلَقَ માં સમગ્ર સૃષ્ટિના સર્જનનું વર્ણન થયું હતું. خَلَقَ الْإِنْسَانَ માં સર્જનમાં શ્રેષ્ઠ માનવીના સર્જનનું વર્ણન કર્યું કે ધ્યાનથી જુઓ તો સમગ્ર સૃષ્ટિ અને સર્જનનો ખુલાસો માનવી છે તેમાં જે કંઈ પણ છે તેનો નજારો માનવીના અસ્તિત્વમાં ઉપસ્થિત છે, તેથી માનવીને નાનું વિશ્વ પણ કહેવામાં આવે છે અને માનવીનું ખાસ વર્ણન કરવાનું એક કારણ એ પણ છે કે નુબુવ્વત અને રિસાલત તથા કુર્આન નાઝિલ કરવાનો હેતુ અલ્લાહ તઆલાના હુકમોને લાગુ કરવા અને તેના ઉપર અમલ કરવો છે અને તે માનવી સાથે જ ખાસ છે. عَلَقَ (અલક)નો અર્થ બાઝેલા લોહીનો થાય છે. માનવીના સર્જનમાં વિવિધ તબક્કાઓ પસાર થાય છે, તેની શરૂઆત માટી અને બીજા તત્ત્વો છે, પછી નુફ્ફહથી, ત્યાર પછી عَلَقَه (અલકહ) એટલે કે બાઝેલું લોહી બને છે, પછી مَضْغَه (મુદ્ગહ) એટલે કે માંસનો લોથડો, પછી હાડકાં વગેરે પેદા કરવામાં આવે છે. અલકહ તે સર્જનના બધા જ તબક્કાઓમાંની મધ્યમ પરિસ્થિતિ છે, તેને અપનાવીને તેની શરૂઆત અને અંત તરફ ઈશારો થઈ ગયો.

اِقْرَأْ اَوْرُبُّكَ الْاَكْرَمُ અત્રે શબ્દ اِقْرَأْ ને પુનરાવર્તિત સ્વરૂપે લાવવામાં આવ્યો છે જેનું એક કારણ એ પણ કહી શકાય છે કે પ્રથમ ઈકરા તો પોતે આપ ﷺ ના પઢવા માટે કહ્યું હતું, આ બીજું તબ્લીગ અને દા'વત માટે તથા લોકોને પઢાવવા માટે કહેવામાં આવ્યું અને જો માત્ર તાકીદ માટે પુનરાવર્તન થયું હોત તો

એ પણ સંભવ નથી અને اَكْرَم (અકરમ)ની સિફતમાં એ રીતે ઈશારો છે કે વિશ્વના સર્જન અને માનવીના સર્જનમાં અલ્લાહ તઆલાનો પોતાનો કોઈ સ્વાર્થ કે લાભ નથી બલકે આ બધું અલ્લાહ તઆલાની મહેરબાની અને તેની કૃપાના તકાદાથી છે કે વિના માંગ્યે સૃષ્ટિને અસ્તિત્વની મહાનતમ નેઅમત અદા કરી.

مَالِم بِالْقَلَم માનવીના સર્જન પછી તેના શિક્ષણનું વર્ણન છે, કારણ કે શિક્ષણ જ તે વસ્તુ છે જે માનવીને બીજા બધા જ પ્રાણીઓ કરતાં શ્રેષ્ઠ અને બધી જ મખ્લૂકોથી ઉચ્ચતમ્ બનાવે છે. પછી આ શિક્ષણ અને તા'લીમના બે સામાન્ય સ્વરૂપો છે. એક, મૌખિક તા'લીમ અને બીજું પેન અથવા લખાણ દ્વારા કે પત્ર દ્વારા. સૂરતની શરૂઆતમાં શબ્દ ઈકરામાં જો કે મૌખિક તા'લીમની જ શરૂઆત છે પરંતુ આ આયતમાં જ્યાં તા'લીમ કે શિક્ષણનું વર્ણન આવ્યું છે તેમાં કલમ (પેન)ની તા'લીમને અગ્રસ્થાને વર્ણન કરી છે.

તા'લીમનું સૌથી પ્રથમ અને મહત્વનું માધ્યમ પેન અને પુસ્તક છે :

એક સહીહ હદીષમાં હઝરત અબૂ હુરયરહ (રદિ.)થી રિવાયત છે કે રસૂલે કરીમ ﷺ એ કહ્યું, لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ كَتَبَ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ، એટલે કે અલ્લાહ તઆલાએ અઝલમાં જ્યારે મખ્લૂકને પેદા કરી તો પોતાની કિતાબમાં જે અર્શ ઉપર અલ્લાહ તઆલાની પાસે છે આ વાક્ય લખ્યું કે મારી દયા મારા ક્રોધ ઉપર ગાલિબ રહેશે.

અને હદીષમાં એ પણ સામેલ છે કે રસૂલે કરીમ ﷺ એ ફરમાવ્યું, أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ فَقَالَ لَهَا كَتَبَ فَمَا يَكُونُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَهُوَ عِنْدَهُ فِي الدِّكْرِ فَوْقَ عَرْشِهِ એટલે કે સૌ પ્રથમ અલ્લાહ તઆલાએ કલમને પેદા કરી અને તેને હુકમ આપ્યો કે લખે. તેણે બધી જ વસ્તુઓ જે કયામત સુધી થવાની હતી લખી નાંખી. આ કિતાબ અલ્લાહ તઆલા પાસે અર્શ ઉપર છે.

(કુતૂબી)

કલમ (પેન)ના ત્રણ પ્રકારો :

ઉલમાએ કહ્યું છે કે વિશ્વમાં ત્રણ પ્રકારની કલમો છે. એક સૌ પ્રથમ કલમ જેને અલ્લાહ તઆલાએ પોતાના હાથે પેદા કરી અને સૃષ્ટિની તકદીર લખવાનો તેને હુકમ આપ્યો. બીજી ફરિશતાઓની કલમ જેનાથી તે તમામ

બનનારી ઘટનાઓ અને તેમની તકદીરોને વળી માનવીઓના અમલોને લખવામાં આવે છે, ત્રીજી સામાન્ય માનવીની કલમ જેનાથી તે પોતાની વાત લખે છે અને પોતાના હેતુ અને મક્સદમાં કામ લે છે અને લખાણ વાસ્તવમાં વર્ણનનો એક પ્રકાર છે અને મોંઢેથી વર્ણન કરવું માનવીનું ખાસ લક્ષણ છે.

(કુતૂબી)

તફસીરના ઈમામ મુજાહિદ (રહ.) અબૂઅબ્રથી નકલ કરે છે કે અલ્લાહ તઆલાએ સમગ્ર સૃષ્ટિમાં ચાર વસ્તુઓ પોતાની કુદરતના હાથથી પોતે બનાવી અને તેના સિવાય બાકી મખ્લૂકો માટે હુકમ આપ્યો, کن (કુન) એટલે કે "થઈ જા" અને તે ઉપસ્થિત થઈ ગઈ. તે ચાર વસ્તુઓ આ છે; કલમ, અર્શ, જન્મ અને અદન અને આદમ (અલૈ.).

લખવાનું જ્ઞાન સૌ પ્રથમ દુનિયામાં કોને આપવામાં આવ્યું ? :

અમુક લોકોએ કહ્યું કે સૌ પ્રથમ આ લખવાની કળા માનવપિતા હઝરત આદમ (અલૈ.)ને શિખવાડવામાં આવી હતી. સૌ પ્રથમ તેમણે લખવાની શરૂઆત કરી. (કઅબ બિન અહબાર) અને અમુક લોકોએ કહ્યું કે સૌ પ્રથમ આ કળા હઝરત ઈદ્રીસ (અલૈ.)ને મળી છે અને સૌ પ્રથમ લખનાર દુનિયામાં તે જ છે. (ઝહ્હાક) અને અમુક લોકોએ કહ્યું કે દરેક વ્યક્તિ જે લખે છે તે તા'લીમ અલ્લાહ તઆલા તરફથી જ છે.

લખવાની કળા અલ્લાહ તઆલાની ઘણી મોટી નેઅમત છે :

હઝરત કતાદહ (રહ.)એ કહ્યું કે કલમ અલ્લાહ તઆલાની ઘણી મોટી નેઅમત છે જો તે ન હોત તો ન તો કોઈ દીન કાયમ રહ્યો હોત અને ન જ દુનિયાનો કોઈ કારોબાર ઠીકઠાક રહ્યો હોત. હઝરત અલી કર્મલ્લાહુ વજૂહુએ ફરમાવ્યું કે અલ્લાહ તઆલાનો ઘણો મોટો કરમ અને દયા છે કે તેણે પોતાના બંદાઓને તે વસ્તુઓનું જ્ઞાન આપ્યું જેને તે જાણતો ન હતો અને તેમને જહાલત (અજ્ઞાનતા)ના અંધકારથી જ્ઞાનના પ્રકાશ તરફ કાઢ્યા અને લખવાના જ્ઞાનનું પ્રોત્સાહન આપ્યું, કારણ કે તેમાં અસંખ્ય અને ઘણા લાભો છે જેનો તાગ અલ્લાહ તઆલા સિવાય કોઈ મેળવી શકતું નથી. બધા જ પ્રકારના જ્ઞાન અને કળાને ઓપ આપવો તથા આગલા અને પાછલા લોકોના ઈતિહાસ, તેમની

પરિસ્થિતિઓ, તેમની વાતચીત અને અલ્લાહ તઆલાની નાઝિલ કરેલી કિતાબો બધી જ કલમ દ્વારા લખવામાં આવી અને દુનિયા બાકી રહેશે ત્યાં સુધી તે બાકી રહેશે. જો કલમ ન હોત તો દુનિયા અને દીનના બધા જ કાર્યો અટકી પડે.

પુરોગામી બુઝુર્ગો અને વર્તમાન સમયના જ્ઞાનીઓએ કાયમ લખવાની કાળજી લીધી છે :

પુરોગામી બુઝુર્ગો અને વર્તમાન સમયના જ્ઞાનીઓએ હંમેશા લખવાની તા'લીમ અને કળાની ખૂબ કાળજી લીધી છે જેના ઉપર તેમના લખાણોના મહાન સંગ્રહો આજ સુધી ગવાહ છે. અફસોસ છે કે આપણા આ યુગમાં જ્ઞાનીઓ અને વિદ્યાર્થીઓ આ મહત્ત્વની આવશ્યકતાને એવી રીતે ઉપેક્ષિત કરે છે કે સેંકડોમાં બે ચાર વ્યક્તિઓ ભાગ્યે જ લેખક તરીકે ઉભરે છે.

રસૂલે કરીમ ﷺ ને લખવાનું શિક્ષણ ન આપવાનું રહસ્ય :

અલ્લાહ તઆલા જલ્લ શા'નુહૂએ ખાતમુલ અંબિયા (અલૈ.)ની શા'નને લોકોની વિચારસરણી અને અનુમાનોથી ઉચ્ચતર બનાવવા માટે આપ ﷺ ના જન્મસ્થળથી લઈને આપ ﷺ ની વ્યક્તિગત પરિસ્થિતિઓ સુધી બધું એવું બનાવ્યું હતું કે જેમાં કોઈ માનવી પોતાની વ્યક્તિગત કોશીશ કે મહેનતથી કોઈ વિશિષ્ટતા પ્રાપ્ત નથી કરી શકતો, જન્મસ્થળ માટે અરબનું રણ નક્કી થયું જે વિકસિત દુનિયા તથા જ્ઞાન અને હિકમતના સ્થાનકોથી બિલકુલ કપાયેલું હતું તથા માર્ગો અને પુરવઠો પ્રાપ્ત કરવો એટલું મુશ્કેલ હતું કે સિરીયા અને ઈરાક તથા મિસૂર વગેરેના વિકસિત શહેરો સાથે અહીંયાંના લોકોનો કોઈ મુકાબલો ન હતો, તેથી બધા જ અરબો ઉમ્મિયીન (નિરક્ષર) કહેવાતા હતા. આવા પ્રદેશ અને આવા કબીલામાં રસૂલે કરીમ ﷺ પેદા થયા અને પછી અલ્લાહ તઆલાએ એવી પરિસ્થિતિઓ પેદા કરી કે અરબના લોકોમાં જે અમુક લોકો જ્ઞાન અને હિકમત તથા લખવાની કળા શીખી લેતા હતા રસૂલે કરીમ ﷺ ને તે શીખવાની તક પણ આપવામાં ન આવી અને આવી પરિસ્થિતિઓમાં પેદા થયેલ માનવી પાસે જ્ઞાન, હિકમત અને ઉચ્ચ કક્ષાના અખ્લાકની કોઈ કલ્પના થઈ શકે છે ? અચાનક અલ્લાહ તઆલાએ તેમને નુબુવ્વતના સન્માનથી નવાજ્યા અને જ્ઞાન તથા હિકમતનો સમાપ્ત ન થનાર સિલસિલો આપ ﷺ ની જીભ મુબારક ઉપર

ચાલુ કર્યો. વર્ણનની શૈલીની ઉચ્ચતા અને ગૂઢાર્થમાં અરબના મોટા મોટા શાયરો અને સાહિત્યકારો આપ ﷺ સામે લાચાર થઈ ગયા. આ એક એવો ઉઘાડો મોઝૂજિઓ હતો કે દરેક દષ્ટિ ધરાવનાર તેને જોઈને એવો વિશ્વાસ કર્યા વિના નથી રહી શકતો કે આપ ﷺની માનવીય ઉચ્ચતાઓ પ્રયત્નો કે અમલનું પરિણામ નથી બલકે અલ્લાહ તઆલાની ગુપ્ત ભેટ છે. લખાણ લખવાનું શિક્ષણ ન આપવામાં પણ આ જ હિકમત હતી.

(કુતૂબી)

عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ આનાથી પહેલી આયતમાં તા'લીમના એક ખાસ માધ્યમનું વર્ણન હતું જે સામાન્ય રીતે તા'લીમ માટે ઉપયોગ થાય છે, એટલે કે કલમી તા'લીમ.

જ્ઞાનનું માધ્યમ માત્ર કલમ કે પેન નથી બીજા અસંખ્ય માધ્યમો પણ છે :

આ આયતમાં તે વર્ણન છે કે અસલ તા'લીમ અને શિક્ષણ આપનાર અલ્લાહ સુબ્હાનહુ વ તઆલા છે અને તે શિક્ષણ આપવા માટે અસંખ્ય તા'લીમના માધ્યમો છે, માત્ર આ માધ્યમો કલમ સાથે ખાસ નથી તેથી કહ્યું કે અલ્લાહ તઆલાએ માનવીને તે જ્ઞાન આપ્યું જેનાથી તે પ્રથમ અજાણ હતો, તેમાં કલમ અથવા તા'લીમના બીજા માધ્યમોનું વર્ણન ન કરવામાં એ તરફ ઈશારો છે કે હક્ક તઆલાની આ તા'લીમ માનવની શરૂઆતથી જ ચાલુ છે કે પ્રથમ તેમાં બુદ્ધિ પેદા કરી જે સૌથી મોટું જ્ઞાનનું માધ્યમ છે. માણસ પોતાની બુદ્ધિથી પોતે કોઈ તા'લીમ વિના ઘણી બધી વસ્તુઓ સમજે છે પછી તેના સંદર્ભમાં અલ્લાહ તઆલા દ્વારા પોતાની સંપૂર્ણ શક્તિના એવા નજારાઓ અને કુદરતની દલીલો મૂકવામાં આવી જેનો સાક્ષાત્કાર કરીને તે પોતાની બુદ્ધિથી પોતાના પેદા કરનારને ઓળખી શકે, પછી વહી અને ઈલ્હામ દ્વારા ઘણી બધી વસ્તુઓનું જ્ઞાન માનવીને અર્પણ કર્યું અને ઘણી જરૂરી વસ્તુઓનું જ્ઞાન માનવીના દિમાગમાં આપમેળે પેદા કર્યું જેમાં કોઈ ભાષા અથવા કલમની તા'લીમની દબલગીરી નથી. એક નાસમજ બાળક માંના પેટમાંથી પેદા થવાની સાથે જ પોતાના ખોરાકનું કેન્દ્ર એટલે કે માતાની છાતીને ઓળખી લે છે પછી છાતીએથી દૂધ ઉતારવા માટે મોંઢેથી

દબાવવું તેને કોણે શિખવાડ્યું અને કોણ શિખવાડી શકતું હતું? પછી તેને રડવાની એક કળા પ્રથમ જન્મની સાથે અલ્લાહ તઆલાએ શિખવાડી દીધી. બાળકનું આ રડવું તેની બધી જ જરૂરિયાતો પૂરી કરવાનું માધ્યમ બને છે, તેને રડતું જોઈને માતા પિતા એવી ચિંતામાં પડી જાય છે કે તેને શું તકલીફ છે, તેની ભૂખ, તરસ, શરદી, ગરમીની બધી જરૂરિયાતો આ જ રડવાથી પૂરી થાય છે. આ રડવાનું શિક્ષણ આ નવજાત શીશુને કોણ આપી શકે છે અને કેવી રીતે? આ બધું તે જ જ્ઞાન છે જે અલ્લાહ તઆલા દરેક સજીવને ખાસ કરીને માનવીના દિમાગમાં પેદા કરે છે. આ જરૂરી જ્ઞાન પછી મૌખિક તા'લીમ, પછી દિલની તા'લીમ દ્વારા તેના જ્ઞાનમાં વધારો થતો રહે છે અને مَا لَمْ يَعْلَمْ એટલે કે જેને તે જાણતો ન હતો તેના કહેવાની દેખીતી કોઈ આવશ્યકતા ન હતી કારણ કે સ્વાભાવિકપણે તા'લીમ તો તે વસ્તુની હોય છે જેને માનવી જાણતો નથી હોતો. આવું કહેવામાં ઈશારો એ તરફ છે કે આ અલ્લાહબખ્શ જ્ઞાન અને કળાને માનવી પોતાની વ્યક્તિગત વિશિષ્ટતા ન સમજી બેસે! مَا لَمْ يَعْلَمْ થી ઈશારો કર્યો કે માનવી ઉપર એક એવો સમય પણ આવ્યો છે જ્યારે તે કશું જાણતો ન હતો જેમકે કુર્આને કરીમમાં છે أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا માતાના પેટમાંથી એવી હાલતમાં કાઢ્યા કે તમે કંઈ જ જાણતા ન હતા. જાણ થઈ કે માનવીને જે પણ જ્ઞાન અને કળા મળી છે તે તેની વ્યક્તિગત નથી બલકે બધું જ સર્જનહાર અને માલિકની ભેટ છે. (મઝહરી) અમુક તફસીરકારોએ આ આયતમાં ઈ-સાનથી હઝરત આદમ (અલૈ.) અથવા નબીએ કરીમ ﷺ ભાવાર્થ ઠરાવ્યા છે, કારણ કે હઝરત આદમ (અલૈ.) સૌ પ્રથમ માનવી છે જેમને તા'લીમ આપવામાં આવી اَدَمَ الْاِسْمَاءَ كُلَّهَا وَعَلَّمَ અને નબીએ કરીમ ﷺ તે અંતિમ પયગમ્બર છે જેમની તા'લીમમાં બધા જ અગાઉ થઈ ચૂકેલા અંબિયા (અલૈ.)નું જ્ઞાન તથા પુસ્તક અને કલમના જ્ઞાન સામેલ છે, وَمِنْ عُلُومِكِ عِلْمُ اللّٰوْحِ وَالْقَلَمِ,

અહીંયાં સુધી સૂરએ ઈકરાની પાંચ આયતો સૌ પ્રથમ નાઝિલ થઈ, ત્યાર પછીની આયતો ઘણી મુદ્દત પછી ઊતરી છે, કારણ કે બાકી આયતો અંતિમ આયત સુધી અબૂજહલની એક ઘટના વિશે છે અને વહી તથા નુબુવ્વતની શરૂઆત સમયે તો મક્કામાં કોઈપણ વ્યક્તિ આપ ﷺનો વિરોધી ન હતો, સૌ આપ ﷺને "અમીન"ના ખિતાબથી સંબોધતા હતા તથા મહોબ્બત અને સન્માન

પોતાની દરેક પરિસ્થિતિ બલકે દરેક હલન ચલન અને શાંતિમાં તું પોતાને પરવરદિગારનો મોહતાજ પામીશ. જો તેણે તને જાહેરમાં કોઈ માનવીનો મોહતાજ નથી બનાવ્યો તો ઓછામાં ઓછું એને તો જો ! કે અલ્લાહ તઆલાનો તું દરેક વસ્તુમાં મોહતાજ છે અને માનવોને મોહતાજથી બેપરવા સમજવું પણ માત્ર જાહેર ભૂલ જ છે, નહિતર અલ્લાહ તઆલાએ માનવીને અન્યો ઉપર નભનારો બનાવ્યો છે, તે એકલો પોતાની જરૂરિયાતમાંથી કોઈ એક જરૂરતને પણ પૂરી કરી નથી શકતો. પોતાના એક કોળિયાને જો ! તો ખબર પડશે કે હજારો માનવીઓ અને પ્રાણીઓની કઠોર મહેનત અને લાંબા સમય સુધી કામમાં લાગ્યા રહેવાનું પરિણામ આ કોળિયો છે જેને તું બેફિક્કી સાથે ગળાની નીચે ઊતારી રહ્યો છે અને આટલા હજારો માનવીઓને પોતાની સેવામાં લગાવી દેવા કોઈના સામર્થ્યની વાત નથી. આ જ પરિસ્થિતિ તારા પોશાક અને બીજી બધી જરૂરિયાતોની છે કે તેને પ્રાપ્ત કરવામાં હજારો લાખો માનવો અને પ્રાણીઓની મહેનતની દબલગીરી છે જે તારા ગુલામ નથી. જો તું તે સૌને પગાર આપીને પણ ઈચ્છે કે પોતાના આ કામને પૂરું કરે તો તે કદાપિ તારી શક્તિની વાત નથી. આ વાતોમાં વિચાર અને ચિંતન માનવી ઉપર એ રહસ્ય ખોલી નાંખે છે કે તેની બધી જ જરૂરિયાતોને પ્રાપ્ત કરવાની વ્યવસ્થા પોતે તેણે બનાવેલ નથી બલકે સૃષ્ટિના સર્જનહારે પોતાની ઉચ્ચ કક્ષાની હિકમતથી બનાવી અને ચલાવી છે. કોઈના દિલમાં નાંખી દીધું કે જમીનમાં ખેતીનું કામ કર, કોઈના દિલમાં નાંખી દીધું કે તું લાકડાને ઓપ આપવાનું સુથારી કામ કર, કોઈના દિલમાં લોઢાના કામનો રસ પેદા કર્યો, કોઈને મહેનત મજૂરી કરવાથી જ રાજી કરી દીધો, કોઈને વેપાર અને ઉદ્યોગ તરફ ઉત્સાહિત કરીને માનવીની જરૂરિયાતોને બજારમાં લગાવી દીધી, ન તો કોઈ સરકાર આ વ્યવસ્થા માટે કોઈ કાયદો બનાવી શકતી હતી ન જ કોઈ વ્યક્તિ; તેથી આ વિચાર અને ચિંતનનું આવશ્યક પરિણામ **إِلَى رَبِّكَ الرَّجْعِي** એટલે કે પરિણામે બધી જ વસ્તુઓનું હક્ક તઆલા સુબ્હાનહુની હિકમત અને કુદરતના તાબે હોવું સાબિત થઈ જાય છે.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَى عَبْدًا إِذَا صَلَّى
 ઘટના તરફ ઈશારો છે કે જ્યારે અલ્લાહ તઆલાએ નબીએ કરીમ **ﷺ** ને નમાઝ પઢવાનો હુકમ આપ્યો અને આપ **ﷺ** એ નમાઝ પઢવાનું શરૂ કર્યું તો અબૂજહલે

આપ ﷺ ને નમાઝ પઢવાથી અટકાવ્યા અને ધમકી આપી કે હવે પછી નમાઝ પઢશો અને સિજદહ કરશો તો (અલ્લાહની પનાહ) હું તમારી ગરદનને પગ નીચે કચડી નાંખીશ. તેના જવાબમાં તેને ચેતવવા માટે આ આયતો આવી છે, તેમાં કહેવામાં આવ્યું, **الْمُ يَعْلَمُ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى** એટલે કે શું તે એ નથી જાણતો કે અલ્લાહ જોઈ રહ્યો છે!? અહીંયાં એ વર્ણન નથી કર્યું કે કોને જોઈ રહ્યો છે તેથી એ પણ સામેલ છે કે નમાઝ પઢનાર બુઝુર્ગ હસ્તીને પણ જોઈ રહ્યો છે અને તેને રોકનાર બદબખ્તને પણ જોઈ રહ્યો છે. અત્રે માત્ર આ વાક્ય ઉપર બસ કરવામાં આવ્યું કે અમે આ બધું જોઈ રહ્યા છીએ, આગળ જોયા પછી શું હશર કરીશ તેનું વર્ણન ન કરવામાં એ તરફ ઈશારો છે કે તે અત્યંત ભયંકર અને અકલ્પનીય હશે.

لِنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ માં શબ્દ **نَسْفَع** નો અર્થ ખૂબ જોરથી ખેંચવાનો થાય છે અને **نَاصِيَتِهِ** માથાના આગળના વાળોને કહેવામાં આવે છે જે કપાળ ઉપર હોય છે. જે વ્યક્તિના કપાળના વાળ કોઈના હાથમાં આવી જાય તે તેની સામે મજબૂર અને અશક્ત બની જાય છે.

આ નબીએ કરીમ ﷺ ને સૂચના છે કે અબૂજહલની વાત ઉપર ધ્યાન ન આપો અને સિજદહ તથા નમાઝોમાં મશગૂલ રહો કે એ જ અલ્લાહ તઆલાની નિકટતાનો માર્ગ છે.

સિજ્દહની હાલતમાં દુઆની સ્વીકૃતી :

અબૂદાવુદમાં હઝરત અબૂદુરયરહ (રદિ.)ની રિવાયત છે કે રસૂલે કરીમ ﷺ એ કહ્યું, **أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ فَأَكْثِرُوا الدُّعَاءَ** એટલે કે બંદો પોતાના પરવરદિગારથી તે વખતે સૌથી વધારે નિકટ હોય છે જ્યારે તે સિજ્દહમાં હોય છે તેથી સિજ્દહમાં ઘણી દુઆ કર્યા કરો અને એક બીજી સહીહ હદીષમાં આ શબ્દો પણ આવ્યા છે. **فَأِنَّهُ قَمِنٌ أَنْ يُسْتَجَابَ لَكُمْ** એટલે કે સિજ્દહની હાલતમાં દુઆ કબૂલ થવાપાત્ર છે.

મસ્અલો :

નફલ નમાઝોના સિજ્દહમાં દુઆ કરવું સાબિત છે, હદીષની અમુક રિવાયતોમાં આ દુઆના ખાસ શબ્દો પણ આવ્યા છે જે શબ્દો પઢવામાં આવે તો બહેતર છે. ફરજોમાં આ રીતની દુઆઓ સાબિત નથી કારણ કે ફરજોમાં ટૂંકાણે ઈચ્છનીય છે.

મસ્અલો :

આ આયતને પઢનાર અને સાંભળનાર ઉપર સિજ્દાએ તિલાવત વાજિબ છે. સહીહ મુસ્લિમમાં હઝરત અબૂ હુરયરહ (રદિ.)ની રિવાયતથી આ આયત ઉપર રસૂલે કરીમ ﷺ નું સિજ્દાએ તિલાવત કરવું સાબિત છે.

تَمَّتْ سُورَةُ الْعَلَقِ ۝ رَمَضَانَ ۱۳۹ھ

અલ્લમ્દુલિલ્લાહ ! સૂરએ અલક પૂર્ણ થઈ.

□□□□□□□□□□

તારીખ: ૨૫ ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૫ મુતાબિક ૦૫ જમા. અલ્વલ ૧૪૩૬ હિજરી

ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી

મઆરિફુલ કુર્આન ગુજરાતી
 મૂળ તફસીર લખનાર : હઝરત મવલાના મુક્તીબુલ્લમ્દ શાયખ સા. (રહ.)
 ગુજરાતી અનુવાદક : ઈલ્યાસ પટેલ ખાનપુરી
 E-mail: saleh.printers786@gmail.com
 Contact No.: 9898797394
 પ્રકાશક (પ્રિન્ટેડ કોપી) : હઝ. મવલાના ઈસ્માઈલ ભૂતા સા. (દા.બ.)
 મોહતમિમ : જમિઅતુલ બનાત ટંકારીઆ
 ફોન નં. : (૦૨૬૪૨) ૨૭૦૩૩૦ / ૨૭૦૯૩૨
 www.maarifulqurangujarati.com